

ДЖАЗ-ТАНЕЦЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

У статті розглянуто джаз-танець як складову частину сучасного хореографічного мистецтва. Подано класифікацію джазового танцю.

Ключові слова: Хореологія, джаз, імпровізація, джазовий танець теп-данс; класичний джаз-танець; шоу джаз-танець (бродвей-джаз); афро-джаз танець; джаз-фольк-танець; стріт-джаз-танець.

В статье рассматривается джаз-танец как составная часть современного хореографического искусства. Дана классификация джазового танца.

Ключевые слова: Хореология, джаз, импровизация, джазовый танец теп-данс; классический джаз-танец; шоу-джаз-танец (бродвей-джаз); афро-джаз танец; джаз-фольк танец; стрит-джаз танец.

In the article it is analysed and skharakterizovano jazz dance in the system of modern choreographic art. Classification of jazz dance is given.

Key-words: Khoreologiya, jazz, improvisation, Jazz dance, tep-dance; classic jazz-dance; a show is jazz-dance (brodway-jazz); afro-jazz is dance; jazz-fol'k is dance; street-jazz dance.

У мистецькій культурі ХХ століття дедалі більшого розвитку набуває джазовий танець – сучасне хореографічне мистецтво із самобутніми образотворчими засобами та прийомами художньої виразності, характерними лише для нього законами і правилами виконання. Є багато шкіл джазового танцю, його послідовників серед виконавців, постановників, дослідників, хореографів, а також найрізноманітніших, часом не схожих між собою напрямів: теп-танець, класичний джаз-танець, шоу-джаз-танець, фольк-джаз-танець, стріт-джаз-танець.

Проблематику розвитку джаз-танцю як сучасного хореографічного мистецтва досліджували В. Д. Конен, Н. Е. Шереметьєвська, В. Ю. Нікітін, Д. І. Шариков.

Валентина Конен у своїй фундаментальній праці присвяченій формуванню джазу як музикально-виражальної системи, естетики, процесові виникнення

видів і жанрів торкається й іншої складової джазового мистецтва – танцю, зокрема, розглядає становлення джаз-танцю в контексті історії джазового мистецтва. «Три основні моменти визначали яскраву новизну музики на менестрельній естраді:

– велика роль танцювального коріння і його оригінальне американське трактування;

– настільки ж важливе значення банджо, тісно пов'язаного з танцем.

За своїм зовнішнім оформленням «негритянський концерт», створений Ємметом, належав до типу естрадного вар'єте, де танцювальні номери завжди посідали визначене, чільне місце. Але концепція Єммета вийшла далеко за рамки стандартної практики: створені ним шоу-танці пронизували всю виставу»¹. Вона також визначає досить високий рівень підготовленості та майстерності не лише музикантів-віртуозів джазової імпровізації, а й танцівників: «Від танцівника вимагалось найвище володіння технікою – точність і швидкість рухів, майже акробатична гнучкість, висока фізична витривалість»². В. Конен констатує, що джаз-танець є невід'ємною частиною джазового мистецтва, у у всій його виразній красі і багатогранності, з багатьма відтінками і течіями в історичному розвитку. «...джаз породив багато різновидів – високих і непристойних, витончених і простих, пов'язаних з європейською практикою і безмежно далеких від неї. Так, у 20-х роках він був невід'ємним від танцю і розважальної естради...»³.

Велике значення в дослідженні сучасного естрадного мистецтва належить Наталії Шереметьєвській, ідеться передусім про її вагомні праці, такі як «Танец на естраде» (1985) та «Прогулка в ритмах степа» (1996). У першій монографії авторка аналізує й науково обґрунтовує етапи розвитку поширеного і популярного жанру – естрадного танцю – від моменту його зародження наприкінці ХІХ ст. до наших днів. Вона зазначає, що «в 60-х нарешті з'являється розуміння того, що джаз хоч і є явищем суперечливим, однак пов'язаний своїм корінням із народною творчістю, здебільшого з негритянською музикою»⁴. Хоч би як намагалися свого часу створювати залізну завісу між двома протилежними світами та час розставив усе на свої місця. Виявилось неможливим створити штучну, ізольовану культуру, її не сприймала молодь, цікавлячись новими, прогресивними течіями. «Несмілива спроба створити свій, радянський, побутовий танець не приносила успіху, а молодь наполегливо хотіла танцювати що-небудь нове»⁵.

У другій праці подано історію теп-танцю від часу його виникнення в Америці у середині ХІХ ст. (на основі численних американських першоджерел) до періоду розвитку і занепаду його в Радянському Союзі. Зокрема розглянуто внесок українських майстрів танцювального мистецтва Миколи Александрова і Ніни Боярської у розвиток джаз-танцю: «Він [М. Александров] почав свою кар'єру ще до революції, отримавши вишкіл у танцювальній українській трупі

«Боррі», що складалася з чотирьох танцівників-піруетистів, і навіть переріс своїх учителів віртуозністю виконання⁶.

Нікітін Вадим Юрійович – один із провідних фахівців у галузі сучасної хореографії Росії, професор кафедри естрадного танцю МДУКМ, доцент кафедри сценічного танцю Російської академії театрального мистецтва, прислужився вивченню сучасного танцювального мистецтва своїми монографіями «Модерн-джаз танец. Этапы развития. Метод. Техника» (2004), «Композиция урока и методика преподавания модерн-джаз-танца» (2006), «Стрейчинг в профессиональном обучении современному танцу: Методическое пособие» (2005). У згаданих працях розглянуто питання історії розвитку, технічних принципів джазового танцю та методики викладання модерн-джаз танцю.

Серед українських дослідників джазового танцю і сучасного хореографічного мистецтва загалом треба зазначити доробок Дениса Ігоровича Шарикова, кандидата мистецтвознавства, балетмейстера, доцента кафедри теорії та історії мистецтва Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, автора праць «Класифікація сучасної хореографії» (2008), «Сучасна хореографія як феномен художньої культури ХХ століття» (2008), «Contemporary dance» у балетмейстерському мистецтві: Навчальний посібник» (2010). Досі дослідники сучасного хореографічного мистецтва ХХ ст. розглядали лише окремі аспекти сучасного танцю, натомість Д. Шариков започатковує його систематизацію і класифікацію, досліджуючи явище в процесі історичного розвитку. Д. Шариков обстоює ідею виокремлення у вітчизняній науці спеціальної галузі знань: «Хореологія (від грец. *χορευο* – танець, *λόγος* – вивчати) – це наука про теорію й історію хореографічної культури (танець, балет, види хореографії, хореографічну критику, інноваційні технології в теорії й практиці хореографії). Ця спеціальність досліджувала б такі напрями: історичний, теоретичний, практичний, інтеграційний»⁷.

Сучасна хореографія – надзвичайно багатогранна у своїх проявах її неможливо досконало описати, кожного дня народжується новий напрям, новий стиль, нове прочитання тих чи інших принципів танцювального мистецтва. Важливе місце у цьому яскравому потоці посідає джаз-танець як першоджерело багатьох напрямів і стилів. Сьогодні джаз-танець вже має чітке визначення.

Джаз (від англ. *jazz*: як дієслово – збуджувати, активізувати, захоплювати; як іменник – міць, поривчастість, екстаз) це:

1. Жанр професійної музики, що виник на початку ХХ ст. в південних штатах США внаслідок взаємодії африканської та європейської танцювальної музики. Джерелами джазу були імпровізаційні форми негритянської народної музики, зокрема, спіричуелс, блюз, регтайм, а також танцювально-побутова музика білих переселенців. Для джазу характерні: імпровізаційність, підвищена емоційність, витончена ритмічність (синкопованість, поліфонія)⁸.

2. Стиль у сучасній хореографії афро-американського походження. Сьогодні

в сучасній хореографії (танці й балет) джаз має свої характерні ознаки: акцент на емоційному стані та індивідуальній виконавській майстерності людини, яка імпровізує на джазову, популярну чи іншу музику, на «свінгуванні та пульсації», повній розпружності тулуба, позі «колапсу», значної рухливості корпусу, рук, обертових рухах тазостегнової частини тіла, багатосинкопованості в руках⁹. Джаз, крім того, відзначається ще й витонченою ритмічністю рухів усього тіла танцівника й окремих частин як по горизонталі, так і по вертикалі сценічного простору.

Імпровізація (від лат. *inprovizuz* – непередбачений, несподіваний, раптовий) – створення музики, танцю, акторського етюду без попередньої підготовки; експромт. Імпровізація посідає вагоме місце в творчості.

Джазовий танець – це, насамперед, втілення емоцій танцівника, а не форми або ідеї, як це відбувається в танці модерн¹⁰.

Сьогодні вже можна сміливо визначити, що джаз-танець має в собі коріння афро-американського танцю, менестрел-шоу (**the minsterel-show**), **європейсько-**го танцю (ірландської жиги, іспанського спатеардо, російської «дрібущки»). Все це дає змогу розробити класифікацію джазового танцю, а саме:

- теп-данс;
- класичний джаз-танець;
- шоу-джаз-танець (бродвей-джаз);
- афро-джаз-танець;
- джаз-фольк-танець;
- стріт-джаз-танець (*street-jazz dance*).

Теп-танець.

Теп-танець (*tep dense*) у дослівному перекладі – танець зі стуком, його також називали степ, чечітка.

Назва «степ» походить від англ. *step* — «крок», однак у західній хореографії цей термін невідомий, натомість широко вживається *ten* (від англ. *tap* — «стукати», «легкий стукіт»). Характерною особливістю танцю є ритмічна ударна робота ніг; зазвичай виконується в спеціальному взутті, підбитому металевими пластинами (втім, металеві пластини – це вже надбання нового часу).

Теп – стиль у сучасній хореографії; його характерні риси: акцент на індивідуальну майстерність, імпровізаційність та чіткий удар і ритм, легкість, незначна робота корпусу порівняно з ногами, що працюють за головною технікою. Теп зазнав впливу афро-американського, російського та ірландського «ударного» танцю. В. Конен дає характеристику виконавця теп-танцю: «тіло залишалося у строго контрольованому врівноваженому стані, руки висіли як безформні ганчірки. Уся енергія танцівника, вся його феноменальна майстерність і швидкі темпи втілилися в роботі ніг, в особливості стопи. Точні синхронні акценти, виконані п'ятою одної ноги і пальцями іншої...»¹¹.

Слід наголосити на внескові львівських митців у розвиток теп-танцю, Шере-

метьєвська відзначає, що в довоєнному Львові було багато джазових концертів: «до прикладу, Львівський теп-джаз Генриха Варса, завершував свої виступи пісню «Чекаємо вас у Львові», яку всюди співали <...> до речі, в складі джазу був чудовий степист»¹². Сьогодні теп-танець вивчається у ряді навчальних закладів: Київській державній академії керівних кадрів культури, Київському педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Рівненському державному гуманітарному університеті, Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Класичний джаз-танець.

Класичний джаз-танець – це танцювальна система зі сталими законами побудови танцювального руху всього тіла танцівника й окремих частин – як по горизонталі, так і по вертикалі сценічного простору, зі сформованою методикою підготовки танцівника-виконавця, який володіє віртуозною технікою, «залучає елементи інших танцювальних систем, зокрема класичного танцю, модерн-танцю, народного танцю»¹³. Характеризується меншою імпровізаційною свободою, ніж та, що притаманна джаз-танцю, саме цей факт стає одним із напрямків його подальшого розвитку. Класичний джаз-танець використовується у сценічному вирішенні балетних та театральних вистав, залучається до кіно.

З 90-х років XIX ст. до кінця Другої світової війни починається новий етап розвитку джазового танцю як особливої техніки, зі своєю школою, певною хореографічною лексикою, системою рухів. Саме в цей період джазовий танець впливає не лише на театральний і побутовий танець, а й на балетний театр. Жанрова природа джазового танцю стає більш очевидною. Взаємовплив «чорного» і «білого» танцю дедалі збільшується, втрачається фольклорний характер танцю. Усе це зумовлює виділення джазового танцю в окремий напрям танцювальної техніки – класичний джаз.

Формування джазового танцю ще не завершилось, але саме класичний джаз-танець, подолавши шлях від побутового, фольклорного, салонного танцю через сценічне рішення, залучення до театралізованих дійств, чимдалі більше виділяється в особливе, неповторне сучасне танцювальне мистецтво. Вже нікого не дивують балетні вистави, де за основу хореографічної лексики взято джаз-танець, велика кількість шоу-програм використовує саме цей напрям, з розвитком кіномистецтва джаз-танець і тут посідає не останнє місце.

Шоу-джаз-танець.

Ще у витоках джаз-танцю проявляється його універсальність, здатність до використання в найрізноманітніших галузях танцювального мистецтва. В. Колен зазначає: «найвища віртуозність, як у галузі танцю, так і інструментального виконання, стає невід'ємною рисою менестрельного шоу. Ця глибока традиція збереглась у всіх музичних жанрах наступного періоду»¹⁴. Відзначимо, що менестрель-шоу (англ. *minstrel* – менестрель та *show* – видовище, показ) – самотня форма американського музичного театру, виникла в першій половині

XIX ст. під впливом негритянського фольклору в середовищі білих акторів, що імітували негритянську манеру співу, танцю, гри, інтонування, наслідували репертуар.

Джаз-танець настільки універсальне мистецтво, що його використання у естрадних шоу-програмах, відео-кліпах, модних театральних постановках, стає не лише органічним, а й необхідним складовим елементом успіху у глядача. Відтак формується окремий напрям джаз-танцю – шоу-джаз-танець, інша його назва – бродвей-джаз-танець (від англ. – *Broadway* – назва вулиці в Нью-Йорку, де розташовані численні театри).

Саме внаслідок використання джаз-танцю на бродвейській підмостках виникла і друга назва для шоу-джаз-танцю – бродвей-джаз. Шоу-джаз-танець органічно вливається і стає невід'ємною частиною мюзиклу (від. англ. *musical play* – музичний театр – музично-сценічна вистава, в якій поєднано різноманітні жанри й виражальні засоби естрадної побутової музики, хореографічного, драматичного й оперного мистецтва).

У сучасному театральному мистецтві дедалі частіше шоу-джаз-танець вливається в оперету. Шоу-джаз-танець використано в постановці оперети П. Абрахами «Бал у Савой» Київського національного академічного театру оперети (хореографія В. Прокопенка). Яскраво цей напрям використовується і в мюзик-холі (від англ. *music-hall* – концертний зал – вид естрадного театру, в якому поєднано концертні, циркові, балетні та музичні номери).

Афро-джаз-танець.

Афро-джаз-танець (від англ. *afro-jazz*) – різновид танцю, що поєднує класичні джазові елементи (оберти, перегинання в корпусі, характерні стрибки) з етнічною афро-пластикою. Визначається високою емоційністю й енергетикою у виконанні. Це спроба поєднати сучасний джаз з його африканським корінням, відновити втрачені першоджерела африканських традицій ритуальних танців і музики, треба мати на увазі, що африканський танець несе в собі велике функціональне навантаження і не є настільки віртуозним, як його теперішній аналог.

Афро-джаз-танець характеризується дещо розслабленим виконанням танцювальних рухів, широкою амплітудою рухів стегновими суглобами, що спрямовані здебільшого до підлоги, бо африканські племена поклонялися богам, які, на їхню думку, існували не лише на небі, а й під землею. У музичному матеріалі відчутне повернення до першоджерела.

Як і багато інших напрямів джаз-танцю афро-джаз-танець втілює людські думки, почуття й емоції за допомогою рухів. Це цілий пласт культури, що викликає неабияку зацікавленість митців сучасності і звичайних шанувальників танцювального мистецтва.

Джаз-фольк танець.

Виконання народних рухів у сучасному танці не вимагає буквального від-

творення тієї чи іншої національної хореографічної лексики, джаз-танець у своєму арсеналі використовує узагальнені пластичні елементи. Безперечно, у хореографічних творах з яскраво наголошеною національною тематикою, постановник використовує лексику джазового і народного танцю в своєрідному стилізованому переосмисленні, залежно від змісту та мети хореографічного твору. Усі танцювальні жанри та види мають глибоке народне коріння, балетмейстери-постановники неодноразово зверталися до витоків, намагаючись реалізувати свої творчі ідеї та задуми, саме через інтерпретацію хореографічної лексики народного танцю у джазову.

Стріт-джаз-танець (street-jazz dance).

У своєрідному вигляді найбільше джаз виражений у стріт-джаз танці, так званому вуличному джазі, що втілюється в усіх сучасних молодіжних популярних напрямках – брейк, хіп-хоп, фанкі та більш ранні твіст, чарльстон, шейк, бугі-вугі, бальбоа («епоха свінгу» 1920–1940 рр.) походять від джаз-танцю і джазових поєднань з побутовим модним танцем.

Хіп-хоп-танець (від англ. *hip-hop*, що не має дослівного перекладу) – вид і танцювальна система студійних технік масово-популярного синтезованого танцю в сучасній хореографії американсько-європейського походження. Хіп-хоп танець поєднує різні стильові форми – вуличні, молодіжні танці (*street dance*) – хіп-хоп та його нова форма нью-стїйл, електрик-бугі, брейк-денс, клубні танці (*club dance*) – фанк, техно, хаус, ер-ен-бі (R & B).

Термін «диско» (англ. *disco*) означає стиль популярної танцювальної музики 2-ї половини 1970 р., яка характеризується різноманітним чітким ритмом, визначеним четвертними нотами і підтриманим бас-барабаном; домінуванням вокалу, клавішних, струнних, електронних інструментів, на відміну від року, де переважають гітари.

Танець диско включає в себе велику кількість різноманітних стилів, починаючи від тих видів танцю, котрі танцюють на вечорах і дискотеках з друзями і закінчуючи віртуозними, атлетичними видами танцю для професіоналів. Усі ці стилі об'єднуює те, що вони виконуються під популярну музику.

Фанкі-джаз-танець. Фанк (англ. *funk* – той, що ухиляється, боягуз, або жаргонне – гостро пахне, гострий запах, що б'є в ніс) – виконавський стиль сучасного джазу, започаткований музикантами хард-бопу наприкінці 1950-х р. Ознаки: гітарний реп – речитатив, експресивність гри, що походить темперованого строю, використання ритмомелодичних особливостей блюзу, а також екстатичність культової музики американських негрів. Фанкі-джаз-танець характеризується оригінальним поєднанням плавності і різкості виконання рухів з кроками дефіле на подіумі, фіксації корпусу в позах, як на фотосесії в модного фотографа.

Отже джаз-танець зі своїми найрізноманітнішими напрямками посідає одне з важливих місць у сучасному хореографічному мистецтві. Його використання

надає можливість втілювати на сцені різноманітні образи і сюжети, він задовольняє потреби сучасності для реалізації і вираження через мистецтво танцю. Розуміння й знання джаз-танцю допомагають глибше аналізувати хореографічні твори у всіх їх виявах.

¹ Конен В. Рождение джаза / В. Конен. – М. : Советский композитор, 1984. – С. 109.

² Там само. – С. 110.

³ Там само. – С. 266.

⁴ Шереметьевская Н. В. Танец на эстраде / Н. В. Шереметьевская – М. : Искусство, 1985. – С. 303.

⁵ Там само. – С. 304.

⁶ Шереметьевская Н. В. Прогулка в ритмах степа / Н. В. Шереметьевская – М. : Печатное дело, 1996. – С. 26.

⁷ Шариков Д. І. «Contemporary dance» у балетмейстерському мистецтві: Навчальний посібник / Д. І. Шариков. – Київ : КиМУ, 2010. – С. 15.

⁸ Плахотнюк О. А. Стилї та напрямки сучасного хореографічного мистецтва / О. Плахотнюк. – Львів : ЦТДЮГ, 2009. – С. 3.

⁹ Шариков Д. І. Класифікація сучасної хореографії / Д. І. Шариков. – К. : Видавець Карпенко В. М., 2008. – С. 109.

¹⁰ Плахотнюк О. А. Стилї та напрямки сучасного хореографічного мистецтва / О. Плахотнюк // Вісник міжнародного слов'янського університету. Харків. Серія мистецтвознавство. – 2007. – том X № 1 – С. 32 – 36.

¹¹ Конен В. Рождение джаза / В. Конен. – М. : Советский композитор, 1984. – С. 111.

¹² Шереметьевская Н. В. Прогулка в ритмах степа / Н. В. Шереметьевская – М. : Печатное дело, 1996. – С. 68.

¹³ Шариков Д. І. Класифікація сучасної хореографії / Д. І. Шариков. – К. : Видавець Карпенко В. М., 2008. – С. 50.

¹⁴ Конен В. Рождение джаза / В. Конен. – М. : Советский композитор, 1984. – С. 128.